

Хотын ажахуугшадай асуудалда харюу

Урда жэлнүүдэйхидэл адли туйлагданан амжалтанууд тухай мүнөө дурдаадые яалай. Зүгөөр республикын үсөөхөн ажахынуудта зарим тэдэй дүнгүүд туйлагдаа гэхэ байнаб. Энэ статъя соогоо хаалин, мал ажалай мүнөөдэрэй байдал тухай хоорэддоо үүсхэхэ гэнэн напалтай байгаа хүм.

Тогтууригүй энэ сагта манай арад энэ дарамта болошоһон хохидол, дутагалдые бэе дээрээ дааж аабанхай гээшэ ааб даа. Хүдөө ажахын бүхы халбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдые энэ хүндэ байдал амасан алад баһал гараагүй. Айхабтар үндэр сэнгүүдэй тогтоогдоһон дээрлээ манай үйлэдбэрилһэн продукци хэрэглэхэ эрилтэ ехээр доошоо унаа. Ушар тиимэһээ дэлгүүрэй экономикын оршон байдалда бүтэн бүрин ажамидаржа гарахын тула мал ажалайнгаа байдальень нилээд найжаруулха хэрэгтэй болоно бшуу. Энэ халбарин мүнөөдэрэй байдалын угаа хүндэ. 1990 оной хэмжээнтэй жэшэжэ харахада, үйлэдбэри нилээд доошоо унанхай, энэнь манай ханаа ехэл зобооно.

Хүнүүдтэ мүнөө үедэ тон хэрэгтэй байһан хүн,

Кабанскын, Прибайкалин, Мухар-Шэбэрэй аймагуудай ажахынууд жэлэй дүнгөөр бусадһаа онсо шалгаран гараба. Хаалишадай дундаһаа Кабанскын аймагай Байгалай ОПХ-гай хаалишан Г. С. Портнягина үнээн бүриһөө 3700 килограмм хү хааж, 1-дэхи хуури, Мухар-Шэбэрэй аймагай "Искра" колхозой хаалишан П. И. Горюнова (3547 килограмм)—2-дохи хуури, Тарбагатайн аймагай "Авангард" ОКХ-гай хаалишан Т. Ф. Третьякова (3542 килограмм)—3-дахи хуури эзэлһэн байха юм.

Зоние хүөөр хангаха хэрэгтэ хүрэмөөр хубитаяа оруулһан коллективүүдэй дундаһаа Кабанскын аймагай Байгалай ОПХ-гай Закалтусай хү хаалин фермэ (даагшань А. С. Никонов) нёдондо жэлдэ үнээн бүриһөө дунда зэргээр 3354 килограмм, Сэлэнгын аймагай ГРЭС-эй хамхабарин ажахын Түбэй фермэ (даагшань Л. А. Доржиева)—3275, Мухар-Шэбэрэй аймагай "Искра" колхозой "Новостройкын" фермэ (даагшань В. И. Чигирева)—3028 килограмм хү хаагаа.

Эдэ жэшээнүүд юу гэршэлэнб гэхэдэ, Закалтусай

ҺҮН ЮУНДЭ БАГАБ?

мяхан, үндэгэн гэхэ мэтэ продуктууд нэгэ часай турша соо колхозууд, совхозуудта, бусад хүдөө ажахын предприяцинуудта одоол хэрэггүй болошоо. Иимэ ябадал нэн түрүүн мал ажал саашадань эрхилхэ хэрэгтэ муутар нүлөөлбэ ха юм.

Олохон ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд хаалин мал үсхэбэрилхэдэ, ашаг үрэгүй болоо гэнэн шалтагаан урдаа бариад, үнээдэ олоор үсөөлжэ эхилээ. Эндэһээ хү хаалилангайа хүлэй жэлнүүдтэ нилээд доошоо ороо.

Һү хаалин фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд салин абахаяа болиходоо, хэжэ ябаһан ажалаа орхихо баатай болоо. Олохон газарта мүнөө тэжээл буйлуулдаг хэдүүд, малшадай байшангууд хүдэлгэдэнгүй. Һүнэй комплексые техникескэ талаар хангаха ажал орхигдонхой, малшадые худалдаа наймаанай, медицинн болон соёлой талаар хангаха хүдэлмэри одоол мартагданхай гэхэдэ, алдуу болохогүй. Аграрна реформо бөөлүүлхэ талаар хэмжээнүүдэй абтажа эхилхэдэнь, энэ шухала халбари арбаад жэлээр гэдэргэ сугариха баатай болоо ха юм. Диалэнхи ажахынуудта энэ халбари эрхилхэ тусхай технологи үгы болонхой, ажалай журам нуладаа, мал ажалаа саашадань найжаруулха эгигэл найдал байхаяа болёо.

Хэдэн тоо, баримтанууд дээрэ тогтоё. Үнгэрһэн жэлдэ урзанданайхида орходоо республика дотор мяха үйлэдбэрилхэ хэмжээн 24 процентээр, хүн—25, үндэгэн—32 процентээр бага болоо. Жэлэй турша соо үнээдэй хү шэмэнь аяр 33 процентээр доошоо ороһон байна. Аяр 12 мянган тугал, 81 мянга шахуу хурьган, 5000 поршоонхо абтаагүй. Адуу малай гарзалха ушар айхабтар олон.

Тэжээлэй баазын тхлюур ушарһаа иимэ байдал тохёолдоо гэжэ гэхэ мэдэрхэ ёһотойбди. Республикын олохон ажахынууд талха таряагаар хангагдабагүй. Нёдондо бүүдүн болон шэмэтэ тэжээл багаар бэлдэхгэдэһэн байгаа. Гүрэн түрһөө туһаламжа, урьһаламжын багаар үгтэһэн дээрлээ, хэлсээнэй сэнгүүдэй бага байһан ушарһаа ажахынуудта ба фермернүүдтэ экономика хүсэлэл оролдолго үгы болоһоно бшуу. Иимэ гол шалтагаан дээрлээ мал ажалай продукци үйлэдбэрилгэ нилээд доошоо ороо, адууһа малай тоо толгой үсөөн болоо гэжэ бидэ үнэн байдалаа нюуха ёһогүйбди.

Адууһа малай ашаг шэмьн бага байһан дээрлээ республикын зарим ажахынуудта үйлэдбэрилгэдэһэн продукцинь өөрын үнэ сэн ехэл дээшээ байна. Иимэ дээгүүр сэнтэй продукци худалдажа олоһон ба туһаламжа болгон, нэмэжэ үгтэһэн мүнгэнүүдээрээ тэдэнэр гаргашаяа бүтүүлжэ шаданагүй. Иимэ ажахынууд олоо оршо олохын орондо гарза гаршада ехээр ороно.

Һүүлэй жэлнүүдтэ республика дотор хаалин мал саашадань хүгжөөхэ тухай хоорэддөөнэй гарахаяа болиһонинь ойлгосотой. Энэ халбарин материално-техникескэ баазань, тэжээл үйлэдбэрилгэнь ехэл тхлюур болошоо. Малай үүлтэр найжаруулха хүдэлмэри нилээд доогуур хэмжээндэ эрхилэгдэнэ.

Үнгэрһэн жэлдэ 10 ажахы, хү хаалин фермэнүүдэй 17 коллектив, республикын 156 хаалишан үнээн бүриһөө 2000 килограммһаа дээшэ хү хааба. Тэрээн сооһоо 18 хаалишан, хү хаалин 3 фермэ гурбан мянгатанай хилэ дабаһан габьяатай.

фермэһээ бэшэниинь симментал үүлтэрэй мал манай эрхэ байдалда зүбөөр харууһалаад, эдөөлүүлээд байгаа хаань, хү ехээр абаха арга боломжотой гэжэ үшоо дахин гэршэлжэ үгэнэ бшуу. Закалтусай хү хаалин фермэдэ холмогорой үүлтэрэй үнээд харууһалагдадаг юм. Теэд бидэ энэ арга боломжотой хэрэглэжэ, хүсэд үшоол шаданагүйбди.

Малшадай урда хойшолуулангүйгөөр, дары шийдэхээр болоһон асуудалнууд табигданхай. Һү хаалин уналгые дары боллоулха арга боломжотой фермэ бүхэндэ бии. Теэд тэрэнь хэрэглэгдэнгүй үлэһэнэ бшуу.

Мүнөө тад ондоо сагта, тад ондоо эрхэ байдалда хүдэлнбди гэжэ хүн бүхэн хайн ойлгодог болонхой. Эсэһэ сусашагүйгөөр хүдэлхыемнай "ээрлиг" дэлгүүр маниие баадһана, тийгээгүй хаа, ажамидаржа гарахамнай угаа хүшэр болонхой. Хаалингаа мал ажал шүүмжэлхы ёһоор харахаар саг хүрэжэ ерээ. Туйлаһан үрэ дүнгүүдтээ ядахадань хаань, бусаха хэрэгтэй болонго. Республикыннай зон энээниие манһаа хүлээнэ бшуу.

Һү үйлэдбэрилгээ дээшэлүүлхэ ямар арга ноосонүүд байнаб гэбэл, үнээн бүхэнһөө 1000 килограммһаа дээшэ абтадаг фермэнүүд дээрэхи байдал нэн түрүүн найжаруулха хэрэгтэй болонго. Үнгэрһэн жэлэй үрэ дүнгүүдһээ тобшолол хэхэдэ, хү хаалин фермэнүүдэй коллективүүд хү хаалина дээшэлүүлхэ талаар байдлаа найжаруулхаяа оройдоошье оролдоногүй. Энэ халбари оорынгоо алхасаар ябаһан зацдаа. Баунтын, Баргажанай, Хурамхаанай, Зэдын, Яруунын, Хяагтын, Сэлэнгын, Түнхэнэй, Хорин, Хойто-Байгалай аймагуудай хү хаалин фермэнүүд үнгэрһэн жэлдэ үнээн бүриһөө миил 403-964 килограмм хү хаагаа ха юм.

Эдэ аймагуудай ажахынуудта сагаан эдээ үйлэдбэрилгы дээшэлүүлхэ арга боломжонууд одоол бии гэжэ туйлагданан үрэ дүнгүүд дээрлээ тобшолол хэхээр. Дээрэ нэрлэгдэһэн аймагуудта түрүү технологи нэбтрүүлхэ хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаха ёһотой.

Һүрэгөө шэнэлхэ хайн үүлтэрэй залуу мал олоор үсхэбэрилжэ, хү шэмэ багатай малаа нэлүүлхэ, хаалин малай аша, шэмьень дээшэлүүлхэ гээшэ онсо удха шанартай. Энэ хүдэлмэри ябуулангайгаа ашаар бидэ зорихондоо хүрэхэ арга боломжотой байнабди.

Үнэ сэнгүүдэй нула табигданан ушарһаа бүхын үрын сэн эрид дээшэлэнхэй. Иимэ байдалһаа боложо, олохон ажахынууд үнээдэ искусствениа онол аргаар үрэгүүлхэээ болиһонхой. Муу үүлтэрэй, туранхай бухануудаар отондо оруулдаг болиһонинь эли юм ааб даа. Иимэ ушар дээрлээ санитарно-эпидемиологическа байдал улам муудаба. Буханууд эдэбын үбшэнгүүдые тараана бшуу. Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд энээниие анхарха зэргэтэй. Ушар тиимэһээ хү хаалин фермэнүүд дээрэ үнээдые ба эмэ хашарагуудые искусствениа онол аргаар үрэгүүлхэ хүдэлмэрээ дахинаа нэргээхэ саг тулажа эрэнхэй.

В. ЖАМАГАНОВ,
Буряад Республикын Хүдөө
ажахын болон эдээ хоолой
министерствын ахмад зоотехник.

Түрүүшүүлдээ түшэглэхэ

ЭХЭНЭРЭЙ ЭНХЭРЭ
ХЭРЭГТЭЙ

Хүдөө ажахын үйлэдбэрин эгээл шухала халбари бол мал ажал дээрэ гол түлэб эхэнэрнүүд хүдэлдэг. Манхаралтайгаар, ханамжатайгаар, мээхэйгээр хандадаг хүдөө гансал эхэнэрнүүд болодог гэшэ ааб даа. Эхэнэрэй энэ гэжэ заатагүй байха ёһотой ха юм. Илангаяа нарар иимэ энхэрэл заатагүй хэрэгтэй болодог шуу. Һү хаалин гайһан фермэнүүдтэ шэлэһэн мэргэжэлдээ үнэн зурхадурлаһан, шударгы бэрхэ, харюусалгатай хүдэлмэрилгэ олоороо ажалладаг.

Эгээл мүнөө үедэ хүдөө ажахытай хуби заяагаа хол хүдэлхэ дуратайшуул балай олодог орхихог үйл байха. Нар эрхилхэ гү, али ондоо бусад халбаринуудта он хүдэлһэниинь дээрэ байна ха юм.

Манай аймагай хү хаалин арбаад фермэнүүдэй дунда Мостовкын фермын коллектив үнээн бүриһөө хү хааха та түрүүшүүлэй зэргэдэ дабшана. 1995 оной дүнгөөр тэдэ 2512 килограмм хү хааж, аймаг соогоо оройлжо гаргаа. Энэ фермын зургаан хаалишад хоёр мянгатанай хилэ дагалтан байха юм. Жэшээлбэл, Ирина Акулаева үнээн бүриһөө дунда зэргээр 2593 килограмм, Ирина Неизвестных—2761, Марина Краснова—2761, Тамара Поддевятиова—2761, Валентина Корень—2090 килограмм хү абаһан габьяатай. Любовь Григорьевна Черняева эгээл үндэр дүн туйлаһан гэхэ гү, али 2824 килограмм хү хааж, аймагайнгаа чемпион болоһон солотой юм.

Энэ коллективэй жэл бүри иимэ үндэр дүн туйлаха хэрэг фермые даагша Т. Н. Быковагай оруулһан хубита нилээд гэжэ онсолон тэмдэглэхээр.

Зырянскын хү хаалин фермын хаалишан Татьяна Николаевна Колмакова 1995 оной дүнгөөр үнээн бүриһөө 2512 килограмм хү хааж, хоёр мянгатанай зэргэдэ батаар оройлжо Байгашые ондо энэ гуйлаһан амжалтаяа улам батаар хүсэлэнтэй мүнөө үсэд шангаар хүдэлжэ ябаһаниинь мүн найшаалтай.

Ангурскын хү хаалин фермын зургаан хаалишад ба хоёр мянгатанай хилэ амжалтатай дабажа гараһан байдаг. Эдэнэрэй дундаһаа Вера Корнаковае онсолон дурдагшан Тэрэ үнээн бүриһөө дунда зэргээр 2312 килограмм хү хааж, амжаа. Хаалишад Т. Сафьянникова, Т. Иванова, Т. Элюкина, Днепровская гэгшэд муу бэшэ үрэ дүнгүүдые туйлаһан "Прибайкалец" колхозһоо Г. Коношонкина, хамхабарин "Итанца" ажахыһаа В. Жерноклетова хоёр түрүүшүүлэй зэргэдэ батаар оронхой юм.

Н. ЮРЧ
манай штатнабшэ

ДАХИНАА
БАЙГУУЛАГДАБА

"Юмэ гэшые эбдэхэдэ бэлэн, харин тэрэнээ дахинаа байгуулаха гэшэ угаа хүшэр" гэжэ зоний дунда хэлсэдэгшын угаа зүбтэй. Хурамхаанай ажахынууд хоорондын нүүдэл-оньһожоруулагдамал колонно эндэсэхэ хабаатай гэжэ напанаб. Энэ эмхи хандаргадхынгаа урда тээ үйлэдбэрин хайн баазатай, тэрэ тоодо захиргаанай байшантай, олон тоото складуудтай, элдэб янзын түхээрлэгэнүүдтэй, хүсэтэй техникэтэй байгаа бшуу.

Мүнөө эдэ бүгэдэ үгы болгодон хандаргаданхай. Дэлгүүрэй экономикын шэрүүн "долгидо" халаһан тус предприяцинь хэдэн жэл соо сугуулжа олоһон зоори зоошын нэгэ үдэрэй турша соо хумхийн тоһондоо адляар хийдэн, тарааха юм. Мүнөө иимэ эхи захигүй болоод байһан байдалай гэмтэйшүүлэе бэдэрхэншые хожомшог болошоо юм бээ. Юрэдөө, аймагайнгаа барилгын индустриие дахинаа бодхоохын түлөө напалаа табиха ёһотойбди. Эгээл иимэ зориготойгөөр акционерно "Агропромстрой" бүлгэмэй генеральна директор урдань ажахынууд хоорондын нүүдэл-оньһожоруулагдамал колоннын начальнигаар хүдэлһэн В. К. Малиновский манай аймаг ерэжэ, шухала асуудалуудые шийдхэжэ оцубо. Энэ эмхине дахинаа байгуулхын тула Россия Федерациин Финансын министерство 600 миллион

түхэриг мүнгэ номолжо Эдэнэр энэ мүнгээ ү бүлгэтэй зоний ажабуула дабхар хамтын байра жэрэгтэ зориулаха болобо. Энэ эмхи дахинаа байталаар үнгэргэдэ үйлэдбэрин суглаанда акционернүүд хабаадаг предприяцие дахинаа бодхоохо шухала гэжэ хэлһэн хүнүүд нэгэн мэдүүлээ. Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон хоолой министерство Ш. Бууринда хургуулин, А. Клубай байшантай бариһанайнь түлөө предприяцие 92 мн түхэриг мүнөөшье болон тэрлөөгүй байһаар. Тэрэниинь эрижэ абахэ хэлсэбэ.

Нүүдэл-оньһожоруула колоннын хүтэлбэрилгэ хунгаха асуудалые зүбшэ тушаалда хоёр кандидат Н. Сморкалов ба А. Д. Бууринда гэгшэд дэбжүүлэгдээ. Н. Сморкалов дундээр Николай Николаевич Сморкалов дуу абажа, колхоз начальнигаар хунгадаг Аймагай өөһө хүтэлбэрилдэг захир Г. Ширеторов үгэ аймагай социальна экономикын байдал предприяци тодо хуури эзэлхэ бээ гээд мэдүүлэ.

Ц. ТО
"Огни Курумкана"

Манай хөөрөлдөөн

Сангай компанинуудта ноосэлгээ оруулагшдаа аша...

Манай хөөрөжэ үгэхыень манай... Светлана Валерьевна

ЗӨӨРИНЬ ТЭХЭРЮУЛЭГДЭХЭ ГҮ?

Светлана Валерьевна, тухайгаа хэдэн үгөөр... "МММ", "Гермес-Инвест"

нэрээ" эмхидхэжэ, тэдэнэй урда энэ асуудал табиһан байнабди.

—Танай ажал ябуулга ямар хуули ёһонуудта үндэһэнэб?

—1996 оной март нарада Россин Президент Б. Ельцин "Мүнгэн сангай компанинуудта ноосэлгээ оруулагшдаа эрхэнүүдые хамгаалха хэмжээнүүдэй комплексно программые баталха тухай" зарлигта гар табыа.

хуули баталагдан абтабал, мүнгэн сангай газарнуудта хүн зоной ноосолһон мүнгэ зөөри дэмэ хосорхогүй.

бусаан абажа шадахагүй байна. Юундэб гэхэдэ, манай гүрэндэ хуули ёһо гаргалга хүсэн түгэс бэшэ гэхэн тобшолол эндэхэ хэгдэнэ.

—Мүнгэн сангай элдэб компанинуудта мүнгэ зөөриез ноосэлөөд, мэхэлэгдэһэн зон зөөримнай тэхэрюулэгдэхэ гэжэ найдана ёһотой. Тэдэнэй найдал харюулагдаха гэшэ гү, Та юун гэжэ һананат?

—Буряад Республикын Правительствын талаһаа энэ асуудал шийдэхэ тухай комисси байгуулагдаа.

—Һайнта даа, Светлана Валерьевна, зоной түлөө оролдоһон хүшэр хэрэгтэнай амжалта хүсэе.

Э. ДАМБАЕВА.

Аймагай газетэнүүд мэдээсэнэ

ТЭЖЭЭЛ БЭЛЭДХЭЛГЭ ТҮЛЭГТӨӨ

Түхэнэй аймагай ажахынууд эбэртэ бодо малдаа тэжээл бэлэдхэлгэдэ хаба саг соонь бултадаа оробо.

ҮХИБҮҮД АМАРНА

Зунай һайхан сагта шагинууята үхибүүдтэймнай ямар гоёбдаа.

Аха классуудай хурагшад хургуули соогоо заһабари хэлсэһэн, класс бүхэниие шэрдэлсэһэн байна.

—Амаралтын һүүлээр бүхы үхибүүдэ Арьягай аршаан гү, али Байгал далай абаашажа амаруулаха һанаатайбди.

"ХЭЖЭНГЭ" газетэһээ абтаба.

ЭРЭЛХЭГ ЗОРИГОЙНЬ ТҮЛӨӨ

Аймагай сэрэгэй комиссар подполковник Ц. М. Тубишинов Эрдэм Гармаевта "Шэн зоригой түлөө" гэхэн медаль барюулба.

Эрдэм Гармаев Хягта хотодо десантна бригадада алба хэжэ байха үедөө Чечня эльгээгдэһэн байгаа.

Эрдэм Гармаев мүнөө аймагай дотоодын хэрэгүүдэй таһагай патрульно-постовой албанда хүдэлнэ.

"ОГНИ КУРУМКАНА" газетэһээ абтаба.

ХИЛЭ САХИГАА — БҮГЭДЫН ХЭРЭГ

Забайкалинн хилэ сахлагын округой командалашна, генерал-лейтенант В. П. Котенко, Эрхүүгэй областинн түлөөлөгшэ И. И. Ширококов, округой хилэ сахигшдаа командалагшын орлогшын туһалагша—П. И. Мищенко, В. Ж. Цыремшилов.

"САЯНЫ" газетэһээ абтаба.

"ХҮНДЭ АЖАЛҢАА ЗҮРХЭ АЛДААГҮЙ..."

(Зураглал)

Дэлхэй дээрэ элдэб хүнүүд адуудаг. Зарим нэгэн олондо хэжэ, хамаг үйл хэрэгүүдэй үндэһэнэбди.

зон мэдэнэ ёһотой. Саяан тосхондо Зэгбэ Лонсоновичин нэрэмжэтэ үйлэһынь бии.

—Эхэ эсэгэһини миһини багада наһа бараһан юм. Үншэн үндыһэн биһини балай ехэ юумэһынь мэдэхгүйбди даа...

Тэрэ 1935 ондо хургуулида оноһон намтартай. Долоон класс дүүргэдэ, Шарза нотагтаа 3 жэл суу (1946-1948 онуудта) багшалһанынь байха.

Удаань колхоздо ажаллаа. Тэрэ үсын хүнүүдтэй хэдэггүй юумэн гэжэ байха һэн гү: зундаа—үбһэ хуряалганданынь ябагдаа, айда үхэр мал, хони ямаһынь адуулагдан юмаабдаа.

1952 онһоо эхилжэ, 1958 он болотор Сэдэб Лонсоновна ашаанда ябаа. 1953 ондо Богсооний Сталнай нэрэмжэтэ колхоздо ажаллахааяа эрээ.

хүлөөд, үбэлэй хүйтэндэ ябаха гээһэмнай бэлэн хэрэг бэшэ.

—Дүрбэн моригой ябагна һэмди. Өөрөө эгээл дошхон моринодо ябахан.

—Хэр ехэ мүнгэ абадаг байгаа зомга?—гэжэ асуухаданин.

—Нэгэ дахин оншоод ерэнхэйнгээ түлөө 80 түхэриг хүрэтэр абагша һэмди.

1960 онһоо 1990 он болотор Сэдэб Лонсоновна хонин ажаада таһагаряагүй ажаллаа.

1974 ондо миһини нагаса Ойдоб Санжесвич Гомбоевго хадамад гараһан юм.

—Гүрэн түрын хайрада хүртэһэн байхат...—гэхэдэм, Сэдэб тэббни:

—Тимэһынь тымэ. Хүндэлэй грамотанууд олон ааб даа.

Сэдэб Лонсоновна—үнийнэй коммунист. Өөрынгоо шийдэхэбэрээр 1962 ондо партиин гэнүүн болоо һэм гэжэ

гэрэ хоороо бэлэй.

Хүн бүхэн мүнөө коммунистуудыё муушаддаг гэжэ һайн мэдэнэбди.

Сэдэб тэббни анна эзэнэртээ үнэр баян ажаһууна. Хүний ажабайдалда төхөөлдөдөг гай тодхорһыё.

Юрын лэ хүгшэн гэхээр нимэ хүн Богсоон нотагтаа ажаһуудаг.

...Хабарай дулаахан нараһай элшэдэ Сэдэб Лонсоновна гэрэйнгээ газар тамхяа бааюулан, түрэл нотагайнгээ унааргүй сээр агаараар амилжа, үглөөдэрэйнгөө олон тоото хэрэгүүд тухай, аша эзэнэрийнгээ, арад зонийнгооһыё түлөө һанаагаа зобон һуунд ёһотой.

БАЯР БАЛДАНОВ.

Богсоон—Улаан-Үдэ, 1996 оной апрель-май.

Үдэрэй

Үзэгдэлнүүд КОЁР ТАПАҢАА ОЛЗОТОЙ

Улаан-Үдын эгээл үндэр "Бурятия" зохид буудалай газар зогсоһон автомашинануудай эзэдтэ нимэ туһа дурадхадаг болохтой.

—Хэды түлөөһэ эригэбта? —10-һаа 30 минга хүрэтэр. Сэн машинны маркаһаа ба эзэнһээни, дуудыдадаг.

—Үдэрэй хэды машина угаажа, сээрлэжэ үрдинэт? —Арбаадыё угаагаа һаа, ехэ һайн.

—Ажальетнай хэн нэгэн баалаа гү?

—Өөрын дураар бэд даа. Угаалгажа байһан "Джил" маркын машинны эзэн нимэ һанамжагай байба.

Нээрэһынь, ажабайдалһай орёо. Эдэхэн үхибүүдэй ажал дан хүндэһыё бэшэ. Гэбэһыё нимэһынь ажалда хүдэржэжэ, ажал гээһынь хэлээрээ бэшэ, хэрэг дээрэ бүтэжэ байһанынь һайшаалтай.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

СЭЭСЭЭ

Нүхэр тухай үгэ

“АГААРЫ ДӨЛГИНДО: “ҮСЭГЭЛДЭР, МҮНӨӨДЭР, ҮГЛӨӨДЭР...”

Долоон хоногой гарагай зургаа, долооний үдэрнүүдтэ Буряадай радиогоор дамжуулагдадаг “Үсэгэлдэр, мүнөөдэр, үглөөдэр” гэхэн мэдээсэлэй программа олонигтэ шагнагшадта мэдээжэ болонхой. Нүүлэй үедэ энэ программа “Баян талын аялга” шэнги хүдоо нотагай ажалшадтай хүлээдэг дуратай дамжуулгануудайн нэгэн юм гээ наа, алдуу болохогүй.

Тус дамжуулгы буряад хэлэн дээрэ бэлдэдэг журналистнуудай нэгэн гэхэдэ, радиокомитедэй буряад дамжуулгануудай редакциин мэдээсэлэй таһагыг даагша Мария Дагбаева болоно. “Үсэгэлдэр, мүнөөдэр, үглөөдэр” гэхэн мэдээсэлэй мнай программа агаарай долгиндо... Эдэ үгэнүүдээр дамжуулгана эхилдэг тэрэнэй сээжын оёорһоо гараһан, арьяан саг үргэлжэ радио шагнадаг хүнүүдтэ дүтэ, танил юм.

10 гаран жэлэй урда тээ Буряадай радиогой мэдээсэлэй дамжуулгада Мария Шагдаровна Дагбаева түрүүшынгээ материалнуудыг бэлдэжэ үгөө һэн.

М. Ш. Дагбаева Буряадай гүрэнэй багшанарай институт дүүргэд, радиогой тон харюусалгатай, ажабайдалай

шэнэ һонингой гүн соо ябахан шанга эрилтэтэй мэдээсэлэй таһагта хүдэлжэ эхилээ. Энэ ажалда удаан хүдэлжэ, тэрэ мэргэжэлэйнгээ талаар бэлигтэй репортер болотороо ургаа.

—Тэрэ үедэ Буряадай радиогоор буряад хэлэн дээрэ дамжуулганууд агаарай долгиндо үсөөн гарадаг байгаа, — гэжэ Мария Шагдаровна хоорэнэ. — Хэды тиигэбэшнэ ажални ехэ байдаг һэн. Дамжуулга бэлдэхэдэ хэрэгтэй материалнуудаа өөрөө суглуулхаш, нягтаан бэшжэ, хүсэндэнь оруулхаш, монтаж хэхэш. Юрэдөө, эсэгээрэ хүдэлдэг саг байгаа да. Эдэ жэлнүүдтэ Мария Шагдаровнагай абаһан хэшээлнүүд, дабаһан бэрхэшээлнүүд саашадаа мэргэжэл хэрэгтэнь тон ехэ нүлөө үзүүлээ.

Журналистын ажал бэлэн бэшэ. Ниитын ажабайдалда боложо байһан үйлэ хэрэгүүдыг саг соонь, ойлгосотойгоор, уха түгэлдээрөө шагнагшадтаа дамжуулха гэшээ радиогой журналистын уялга болоно. Һайн дамжуулгануудыг бэлдэхын тула аян замда ябахан, зоноор уулзаха хэрэгтэй.

Журналист Мария Дагбаева эдэ жэлнүүдтэ республикын

бүхы аймагуудаар, хүршэ областынуудаар, Монгол ороноор нэгэнгэ бэшэ ябажа, хэды хүнүүдтэй уулзажа, хоорэдөө хэб гэжэ тоолохын аргагүй. Тэдэнэй дунда мэдээжэ политика шэнжэлэгшэд, экономистнууд, артистнууд, хүдөөгэй ажалшад олон. Радиогой журналист бүхэндэ һайн дамжуулга бэлдэхэдэнь туһалха, ажабайдалай орёо

хүшэр асуудалнуудыг тайлбарилжа шадаха, хүсэлэн һанаһан соонь хоорэддэхэ хүн гэжэ байдаг. Бэрхэ журналист Буряад Республикын парламентын корреспондент байханаа гадна ажална хүнүүд, ажабайдалай һонирхолтой үйлэ хэрэгүүд тухай һайн зураглалнуудыг дамжуулгануудыг бэлдэжэ, олоной һонорто дурдахдаг.

Тэрэ Хэжэнгийн аймагта баригдажа байһан Джаруу Хашорой субаргада, хүтэтэ зориулһан хэдэн һонир дамжуулгануудыг бэлдэжэ, тэдэ олон радио шагнагшадтай һайшаагдаа.

Һүүлэй үедэ буряад зор түрэлхи хэлэндэ анхара хандуудаг, үндэһэй яһатанайн асуудалнуудаар һонирхол болоо. Эндэ республикын радиогой буряад дамжуулгануудыг бэлдэдэг редакциин, тэрэ тоом мэдээсэлэй таһагтай хүдэһэй мэрлэгшэдэй габыа ехэ гэжэ онсоломоор. М. Ш. Дагбаеваһаа гадна энэ таһагта залуу бэлигтэй журналистну Владимир Жигжитов, Дамца Дондог Амоголонов болон бусад хүдэлнэ.

Дээрэ нэрлэгдэһэн радиогой журналистнуудай бэлдэхэдэ долоон хоногтоо 5 дахин 15 минутын туршада һүүлэй һонинүүд, 4 дахин 25 минутын туршада “Үсэгэлдэр, мүнөөдэр, үглөөдэр” гэхэн дамжуулганууд агаарай долгиндо гарадаг.

Буряадай радиогой республикын һүүлэй һонинүүд тухай мэдээсэлэй программа саг соогоо шагнагшадтай һонорто дамжуулагдадаг байһанин хайшаалтай.

Радиогой журналист Мария Дагбаева зөхөөхы ажалынга эршэ соо хүдэлжэ ябана. Хэрбээ залуу һанаһангай дахин эрвэн бусадга һаань. — “Та хэн болоод байгаагы?” — гэхэн миний асуудалда Мария Шагдаровна дулаахангаар мнээрэн эне эб хилээд. — “Баа радиожурналист болохо байгааб”, — гэжэ хэлээ һэн. Шэлэһэн мэргэжэлдэ үнэнсэдэ жаргалтай хүн гээшэлтэ да. Мария Шагдаровна!

Б. БОРБӨӨ, журналист

ЗАЛУУГАЙНГАА ЗАЛИ АЛДААГҮЙ

“Ангар” ансамблиин дуушан Надежда Манжуевна Мишкина хододоо согтой, һайхан сэдхэлэйнгээ халуун ольһонһоо хубаалдадаг зантай хүн юм. 5 үхибүүдэй эжы, урданайнгаа дуунуудыг эдэлүүлхэ ехэл дуратай. Буряад уянгата дуунууд түрэл дайдынь һануулдаг бээ. Надежда Манжуевнагай тоонто нотаг Ойхоной аймагай Бага-Хужар гэжэ олтирог юм.

Хори наһатай ябахандаа, Эрхүү хотодо бухгалтерай курсануудыг дүүргэһэн, тиигэжэ хүршэ Качугай аймагта ажалынгаа намтар эхилһэн байна. Тэндэ хуби заяанайнгаа хани нүхэртээ уулзажа, Саха (Яхад) Республикын Мирный хотодо ажалынгаа намтар үргэлжэлүүлһэн юм.

—Надежда Манжуевна 1994 ондо “Ангар” ансамбльдэ дуулажа эхилһэн. Маанайдайнгаа дунда залуугай залитай, уужам һайхан сэдхэлтэй, хүндэтэй хүн юм, гэжэ тус ансамблиин гэшүүн Н. Б. Савинова тэмдэглээ бэлэй.

Мүнөө жэл 65 наһаяа гүйсэһэн Надежда Манжуевнада үнөөхил зандаа, хододоо шогтой зугаатай, элүүр энхэ ябыт даа гэжэ үрээхэ хүсэлтэйб. Е. ЦЫБЕНОВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Н. М. Мишкина.

Бүлэһи альбомһоо.

Уншагынын һанамжа

“ОЛОН ҺАМГАД” ТУХАЙ ДАХИН

Июнь нарын 25-да “Буряад үнэн” газетэдэ толилогдон “Хэды һамгатай байхаб” гэхэн энэдэ хүрэмөөр Б. Рабданогой статья уншаад, би ингэжэ хэлэхэ байнаб. Урда сагта баян хүнүүд, мүн дундаһыг шадалтай хүнүүд олон һамгадтай байһан гэжэ бэшгэдэ. Урдын баяшуул зарим һамгадаараа хүндэ хүдэлмэрээ түлбэриггүйгөөр хүүлэхэ, нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, зараха гэжэ олон һамгадтай байһан байгаа.

Буряад зоноо олон болгохо гэжэ олоор һамгадыг абаагүй байха. Гар дороо бэлэн, үгэ хүүрһыг дууладаг барлагуудтай байха гэжэ олон һамгадыг абадаг байгаа. Манайһыг эндэ ганса-нэгэн иймэ ушарнууд дайралдадаг юм һэн. Нэгэ һууринда урда сагта баяшуул 4-5 һамгатай байһан һаань, тэрэ сагай буряад зоной үдэсэ ехэһыг һайн байгаагүй ха. Нүхэр Рабданогой бэшгээр, урда сагай буряадууд мүнөө үеһи буряадуудтай жэшээлбэл, ехэ үсөөн байгаа бэшэ аал? Урда сагта баян хүнэй һамгад бэе-бээдээ агаархаха, жүтөөрхэхэдөө, баян-ноён үбгэһиһоон айдаг, урдаһаань юумэ хэлэхэ эрхэһыггүй байгаа бэшэ гү? Хэрбээ “хуули” баталагдаа һаань, мүнөө сагта баһал баян хүн олон һамгадтай байжа шадаха. Тээд мүнөөнэйһиһи баян эрэ эрдэмтэй хүн байха. Һамгад болгожо абаха эхэнэрнүүдэнь баһал дээдэ эрдэмтэй, байха ёһотой. Бодоод

үзэе. Эрдэмтэй-һуруултай баянай хоёрһыг һамгад бэе бээд агаархаалсаха, хорхойтолсоо эзэн-эрэнһы хоёр һамгадаа хөв хажуудаа абаад, хэбгэхэгүй хайра дүрбэ-табаг һамгад туула ярилдааһыг яалай. Урда сагта мүнөө саган эхэнэрнүүд жэшгэжэ болохогүй, хүтэ эрдэмтэй болоо, нэгэ бүлэ хэдэн анги болоход, хэрүү шууян гэхэ мэтэ. Үхибүүд хүмүүжүүлэхэдэ, угаа хүн болоход.

Тиммээ баянууд олоор һамгадыг абуулжа, буряад зоно олон болгохонмай Энгельсина Гармаева, Ари һананат. Үгтэйһиһүүлнэй олоор һамгадыг абахаһаа байһан нэгыһыг абажа ядаад яба ушарнууд дайралдаха. Эдэ аргаар үсөөн тоото буряад баян олон болохогүй. Хэрбээ буряадуудай 50 процент баян байгаада, 4-5 һамга абажа, бүлэ 20-30 үхибүүд хүмүүжүүлбэл, олоорхо. Тээд тиимэ олоор хэзээ, хэды онууд баяжаха биднэ? Һанамжануудыг газетэдэ бэшэ байһаар, эхэнэрнүүд үхибүүдтэ тэдхэмжэ болго сагаарһыг бии болго лурдхалнууд хэрэгтэй. Буряадчуудыг бэрхээ һаань хүлэһыг. Д. БУА, пенсия

АНХАРАГТЫ: ШЭНЭ ТҮБҮҮД

Орон нотаг тухай мэдэхэ гэдэл, үбгэд, хүгшэдэй, үхи хүүгэдэй байдал хаража үзэдэг ааб даа. Мүнөө ямар байдалда хүрэхэ ерһыһемнай үдэр бүриин үзэгдэлүүд гэршэлэн харуулна бэшэ гү... Зобохон, тулиһан үхибүүдтэ туһалха, гэмжэхэ түбүүг байгуулагдажа үргэлжэлһоор. Тэдэниг нэрлэбэл: уушханай ханяагаар үбгэдэн үхибүүдыг нэргылэн аргалха шэнэ түб (Улаан-Үгдэг), тулюур байдалтай бүлэнүүдтэ, үхибүүдтэ социальна туһаламжа хүргэлгын территорияльна түб (Загорск), үхибүүдыг элдэб үбшэнүүдтэ нэргылэн аргалха түб (Загарай).

ДАСАНДА ерэнхээр, хоёрдохи үдэрийн гээшэ хэн ха. Шэрээтэ ламхай Буряадай экономика болон соёлой үдэрнүүдтэ хабаадалсахаа Москва хото ошонхой, лама, хубарагууд мүргэлшэдэй хандалга гуйлтануудые бүтээхээр лэ байба. Аяар холо зориходоо, Агбаан шэрээтэ тэндэ гүрэнэй ехэ тушаалтанаар уулзажа, дасанайнгаа бага бэшэ ажал шийдхэхэ түсэбтэй хэн. Энээн тушаа хожомой бэшэг соо хоорэгдэхэ гэжэ уридналан хэлэе. Эндэ ямар хүнүүд ерэнхгүйб даа. Ород хүнүүдэй олоороо эндэ ердэгтэнх түрүүшээр гайхадаг хэмби. Тэдэнэй дунда яһалал дээгүүрше зиндаагай дарганар үзэгдэхэ. Гэртээ хилээмэ абаха хүнэгүй болошоод, дасангай хашаа соо шорой хамаха, жаганда эдэе шанахашье хайратайхан үбгэд, хүгшэдэнь ерэхэ, залуушуульше бии болохо. Дасангай олон мүргэлшэдэй хажуу талаһаа гэхэ гү, али тэдэнэй сэдхэл зобоохон юумэ халта дээхэнүүрше һаа ойлгоходо, үе сагаймнай хүшэрхэн байдал эли бодо харагдаад орхихо. Али нэгэн үрийнгээ муу үйлэдэ дайруулан, гэмэ зэмэдэ ороһоншье гү, бэшэшье хүндэ шалтагаантай болоһон тэрэнэйнгээ түлөө хандаһан түрэлхид нилээд олон. Яахаб даа, хүн амитан үхэ үхэтэрөө үри хүүгэдэйнгээ түлөө һанаага болоһоор, сэдхэлээ зобоһоор, энэ һанаага үнгэргэдэг гэшэл.

Замбуу тибэй ажаמידарал гэшэл зоболон гэжэ Шэгэмүүни буддын номноһонийн үе сагаймнай байдал соо элихэн эндэ үзэгдэхэ юм. Илангала һүүлэй хэдэн жэлүүдтэ гүрэн түрүмнай улад зондохомоорто үйлэцүүдтэ нэрбүүлжэ, хохидол соо тухашаржа байхадань, сэдхэлдэ хэды үбшэнтэйб даа. Нигүүлэсхы сэдхэл гэшэл абаралта боди мүрэй эхин шатануудай нэгэн гэдэгшын эндэ намда бүришье элээр мэдэрэгдэжэ эхилбэ.

Хамаг юумэн өөрын шалтагаантай. Хүнэй али болохо зоболонгууд хажуу талаһаа гэнтэ бии болошодог бэшэ, тус бүридөө өөрын дотоодын шалтагаантай гэжэ номногдодог гэшэл. Тиимэлээ хэдынэйнье сагта сэдхэлээ нэрлэхые, доройтуулхагүйе броддожо, хээдэдэ сэхэ сээр һанаае үргэжэ, арюун бодол өөртөө түхөөжэ ябалга айхабтар ехэ удха шанартай, хойтын дэмбэрэлтэй гэжэ сударнууд соо

оцологдон заагдадаг байха. Үе сагайнгаа хэсүүхэн эрхэ байдалда энэ һургаал сэдхэлдээ тахижа, элдэб бэрххээлүүдые муу хойшололгүйгоор дабан гараха мохошогүй зориг зүрхэндөө бадаруулан ябаха ёһотойбди. Тиигээгүй бол, ада баршадай хорондо сэдхэлээ нэрбүүлжэ, хүндэ зоболондо даруулжа зүдэрхэмнай холо бэшэ.

Энээнине тайлбарилан харуулхын тула бэшэнынгээ эхин мүрнүүдтэ тэхэрижэ, эгээлэйнгээ байдалда ороё.

Дасанай хашаагай үүдэнэй хажуудахи багахан гэртэ

хоорондуурнь уйгарлаһан үгэнүүдээр ород шарайтай тэрэ эхэнэрэй самнажа байжа дуугархыень сонхоор харахадаа, ехэл аягүйрхэн, тэрэ хоёрой үгэ андалдаанда хубаархагүй бодолтой, бээс абанги саашаа болобоб.

Удабаньегүй Солбон орожо ерэнхээр, шаби хубсаһаа яаралтай үмдэбэ, бурхадтаа зальбаран мүргэбэ. Дуганай үүдэнэй түлхюур гартаа абахадань, пүхэрөө хайрлаһан сэдхэлдэ абтаад:

- Би ошолсохом гү? - гэбэб.

- Муухайл амитан ерээ...

гэжэ гажа буруу юумэнэй дуулдахада, тэсэжэядаад, таһалга соо орошобоб.

Хүхэ дэлэнгээ һанжуулжархинхай, үһэ жүһээ арбайлгажархинан үзэмжэгүй муухай амитаң сагаа эрэнхээрээ урдаһаамни шодоо үзүүрлэн хараад:

- Үшөө хоёр болохобта! Ябуул энээгээ! - гэжэ ханхарба.

- Т а р а й ш т а р н ь алыгадархинхайб!

- Гараад байгты, - гэжэ Солбон намда хэлэбэ. Үгэгүй гараха баатай болобоб. Тээд үүдэнһээ холодохо дурамнигүй

һэгээ ороһон янзатай. Хэ гатаханшье хүнгэхэн.

- Жэгтэйл юм байна да гэхэдэм, Солбон шодоо минэрбэ:

- Үглөөдэр дахин ерээ һайн байгаал даа. баршадуудта баригтаа сэдхэлээ эхээр гэмэлтэһэ эхэнэр байба. Шадалан болоолби даа.

... Эртэ хабарай үдэһын б хараан оршон тойронь бүрэнхы хүшгөөрөө нэмэр эхилэнхэй. Согшин, Чойно дугануудай Абуу хушлалтануудтахи шушуу

Уран зохёолшын дэбтэрһээ

II. "ХАРЫТ, ШҮДХЭР ЕРЭЖЭ ЯБАНАЛ!"

Тамчын дасанһаа ерэн бэшэг

Солбон хубарагтай суг түрүүшын үдэрнүүдтэ байрланхай нэм. Үдэшлэн оройшоо сайгаа уужа һуугараа, Солбон сонхоороо хараад, шодоо бэлтхэгэн, сошордонгөөр хэлэбэ:

- Харьт тэрэ! Шүдхэр ерэжэ ябанал!

Энэм юугээ харабаб гэжэ сонходо дүтэлбэб. Бүри саанахана хүхэ синтетикэ хубсаһатай, толгой шосогэн эхэнэр хашаагаймнай үүдэн тээшэ шоглэн ябаба.

- Ёһотойл шүдхэр! Ябадалынь харыт! Яхамни гэшэлбэ? - гэн Солбон хубарагай мэгдэшэхэдэ, тэрэ эхэнэрье шохорон хаража адаглабаб. Магад, дүтын айлануудта ерэнхэн хүн аалам гэхэдэмни, тивиз бэшэ янзатай. Саландай һожоргүй гэнхэдэлээр хашаагай үүдэндэ бүриддүгэлжэ ябана. Эгээ мүнөө дасандээр Солбон бидэ хоёрһоо ондоо хүнэй үгы байһые һанаандаа оруулан:

- Гаража угтың даа. Ламанар дасандаа мүнөө үгы, үглоодэр ерэ гээд ябуулың, - гэжэ хэлэнхээр байтарни, хашаагай ябаган үүдэн абятайгаар нээгдэжэ, мүнөөхимнай нүгөө сонхо доромнай харагдашаба.

Солбоний яаралтайгаар гарахада, абярхан һуубаб. "Орой ерээт... үглоодэр..." гэхэ мэтэшлэн нүхэрэйнгөө хэлэхые соносоһоор байтарни, эхэнэрэй шарьяа шаңга һэнгэргүй үгэнүүд шэхьемни шабадажа эхилбэ.

- Би холоһоо ерээб! Арай гэжэ хүрээб! Хэрэгьемни үтэр бүтээжэ үгэгты! Юунэй түлөө эндэ байдаг юумэбта! - гэжэ

Ошоогүй хаатнай, дээрэ бэшэ гү даа, - гэнхээр, шийдэмгы шэгтэй болоһон Солбон гараба.

Дүтэ танил боложо эхилхэн энэ хубараг эндэхи Сэлэнгын нэгэ нотагай хүбүүн. Бээс загсажа, эрэ хүнэй зориг түгэдэр шэнжэдээ хүрэнхэй. Дасанда хубараг болоһоорнь оройдоол хахад жэл үлүүтэйхэн сагай үнгэрөөшье һаа, эндэхи ламанарай, илангала шэрээтын дэргэдэ байлсажа, хүнэй муутай носолдохо хабадаа хүрэжэ ябанхай гэжэ би ойлгожо эхилэнхэйб. Энэ ерэгшэ "амиды шүдхэртэй" Солбон яалдажа байна ааб гэнэн һанаан намайе амар һуулгабагүй.

Дуганай боготоо алхамсаарни, шэрээтын таһалгын үүдэ нэбтэ мүнөөхи нүгэлтын абяан шарьяжа байба.

- Муу дотортой, уур сүхалдаа диндэшэлэн хүнэй дүрсэ ябанат, - гэжэ Солбоний дуугархадань, тэрэн урдаһаань бадаһан:

- Тиимэб! Тиимэб! Уур хилэньшын шүдхэрби! Намда бү дүтэлэ! - гэжэ шала дэбнэжэ байгаад, гани галзуу болобо.

- Энэ жабдан дээрэ уруугаа хараад хэбтэгты, - гэжэ Солбоний нилээд дарууханаар хэлэхэдэ, тэрэн оодһоржо оробо.

- Дээрэм гараха гэбэ гүш? - гэн, аманда орошогүй бэлин шэбнэг хэлэшэбэ.

- Эндэ муу муухай үгэ хэлэдэггүй юм. Ерэнхэн хэрэгни һайн бүтэнэй гэжэ сэдхэлдээ оруулха хэрэгтэй, - гэбэ Солбон.

- Шамшыегүйгөөр мэдэжэ байнаб! Яагаа хүрхэй юмни! -

байба. Залуу нүхэртөө һанаагаа зобоо хэн хаб.

Тиинхээршэ байтар Солбоний үгэ доро мүнөөхимн үгэ хүүрын аалидан номгоржо эхилбэ янзатай. Нэгэ хэдыхэн болоходо, гиинан һугшарха, аалихан гонгинан уйлаха абяаң дуулдажа захалбал даа. Хонхын абяаншье шангадаба, Солбоний үгэншье эли тодо болобо.

- Би офицерэй һамган байһанби. Яахадаа мүнөө би мүнгэгүйдэнбиб? Яахадаа хоёр хүрэнхэрни намһаа баян, һанаа амархан, жаргалтай һайн ажалуунаб. Тэдэнэй һамгад гоё хубсаһатай, алтан бэлхэлитэй, һинхэтэй, зүүдхэлтэй. Һайн эдэстэй... Яахадаа? Яахадаа би тэдэнһээ ахирдаха болообиб? Яаһандаа?! - гэнэн атаа жгөөнэй омогорхуу бардам зантай, эдэнһээ уламжалан, гомдол мууларай, хоо хошын үгэнүүд эхэнэрэй аманһаа тордһонгүй адхаржа эхилбэ.

Хүнэй тон лэ өөрын хэрэгтэ үдүүсэ ехээр һонирхон хамаархажа һууһан шэнги мэдэрэлдэ эзэлэгдэжэ, эхилхэдээ, дуганһаа буцуухан гараад, байрлаһан гэр тээшээ алхалшабаб.

Нилээдхэн болоһон хойно Солбон орожо ерээд, мүнөөхил сонходо зогсоод:

- Харатгыл даа. Мүнөө ямараар харагданаб? - гэбэ.

Мүнөөхи эхэнэрнай саашалжа ябаба. Ара шоргандань хүнэй бүхы сэдхэл эли харагдажа байдаг гэжэ дэмьдэ хэлэгдээгүй гэшэл ха. Баарһан тэрэ эхэнэрэй сэдхэл нилээд сэхэлдинхэй, доосоонь

"дүлн" угалзануудай огторг толон соо далитан хараһан оройнь ганжар жалсанууд бэлиг түгэдэр байдалай, ухаанай һүлдэ болон тэнгэр уудамда үзэгдэн байхад һайхандаа. Дун сагаан субэр хонхонуудай хүнгэхэн хэбшээндэ шэнгэхэн үгэн жэнгирэлдэн, сэдхэлнь үлгэдэн, амгалан байда оршонгоор һанааеш тэгшэ жэгнэжэ байхадань хэды эхилбэ. Энэхэн үедэ дасанай хашаа соогуур гороомоо ябахадаа, анхандаа ондоо үлэ мэдэгхэн үзэгдэ бурүүлхэн бодолуудай элээр нэргэжэ эхилһые мэдэргэ алхамаа аалидхаһар, тэнгэр одо мүшгэдэй яалзахые шэрээ захайгүй замбуулин соотр аяншалгада гараһан м болохон.

Сансарын эрхэ баригдансоод, "баруун м дээрээ бурхан тахижа, зүүн дээрээ шүдхэр һуулгажа" гэш эдэ бидэнэрье боди мүр оруулха агуу һургаалай ухаанда хүрэхэмнай хээдэ даа?

Энэ асуудалда удаахи бэшэг соогоо тэхэрижэ, багшанарай номнол сооһоо зүйл домоглон хөөрэхэ түрэнхэйб.

Дахин уулзатараяа баян хүндэтэ уншагша.

Үзэ хотог оршохо болт Хоёрдохи бэшэг түгээбэ

Михаил БАТ
уран зохёо

Фоторепортаж СЭРЭГШЭДЭЙ ҮБШЭНДЭЙ

ҺАЯХАН ипподром дээрэ агаарай-десантна сэрэгүүдэй байгуулагданаар 65 жэлэй ойн баяр тэмдэглэгдэбэ.

Буряад ороной мэдэжэ артистнуудай ехэ концерт-наадаар һайндэр эхилээ. Удаан үргэлжэлэн концертын һүүлээр Нарһан тужын десантно-штурмовой бригада талмай дээгүүр жасалаар гараба.

Эндэ сугларһан хотын ажалууһандай, десантникуудай урда хобын мэр В. Шаповалов,

Арадай Хуралай Түрүүш орлогшо А.Карышев, Улаан гарнизонной начальниһ А. Гэгшэд үгэ хэлээ.

Удаань сэрэгшэд парашю һүрөө, гарай бар хүсэ турбо гоё һайхан арга дурьдэ суларагшадта харуулаа.

Сэрэгэй подразделенин тагнуулай сэрэгшэд хиринисэ буга соо гарай бар хүсэ туршалга дүрэнүүдье, "дасанай" эшээе дайлан абалгын харуулжа, олоной һонирхон Агаарай уудамда талмай ракетанүүд, тэнгэрлэгэнүүд оршонине бүри һүр жабил болгоно. Мүнөөнэй с техникэ, шэнэ түхэл ээбсэгүүд сугларашадай дурадхагдаа.

Агаарай-десантна сэрэ харалга эмхидхэлэй талаар хэмжээндэ үнгэргэгдэ хэмжээ ябуулгада хэбэ хотын ажалууһанда һайн сэдхэлээ хананги бусаа.

М. ШАПОВАЛОВ

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: А. Карышев, А. Гэгшэд

Авторын

УРАН ЗОХЁОЛШОДО - ШАГНАЛ

Буряад Республикын Президентын тогтоолоор "Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэхэн нэрэ зэргэ Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Даша-Дымбрыл Дармабазарович Дугаровта олгогдоно. Буряадай Уран зохёолшодой холбооной правленид энэ үнэмшэлгэнь наяр барюулагдаха юм.

Уран зохёолшо Даша-Дымбрыл Дармабазарович Дугаров Буряад уран зохёолшо 30 гаран жэл соо ажаллана. Түүнүн расказуудын 1964 ондо "Байгал" сэтгүүдэ толилогдон юм. Тэрэ гэхэнхээ хойшо Д.А. Д. Дугаров республикын бэлигтэй зохёолшодой нэгэниинь болонхой. 25 жэлэй саада тэрэ Д.А. Дугаров залуу авторнуудай бүхэсоюзна табадахи конференцидэ хабаадаа лэн. Тинхэдэ тэрэнэй "Хара булган" гэхэн туужа уран зохёолшэнжэлэгшэдэй үндэр сэнэлтэдэ хүртөө бэлэй. Уншагшадта найшаагдахан туужань 1977 ондо "Молодая гвардия" гэхэн номой хэблэдэ ород хэлэн дээрэ хэблэгдэ. Ангуушадай абари зан, ажабайдал, ан түрөөл ба үлэр жэмэсээр баян Буряад ороной байгаалие зураглахан, өөрын онсо харасатай, бэлигтэй уран зохёолшо Даша-Дымбрыл Дугаров уншагшадтаа мэдээжэ болоо лэн. Хүдөөгэй залуу ажалшадта зориулагдахан "Хаанабши минии болонго" гэхэн туужань 1971 ондо гараа. Даша-Дымбрыл Дугаров өөрөө Зэдэн аймагай Алцаг нуурида түрэн, нургуулиаа дүргэлэнэй удаа түрэл колхоздоо ажаллаа. Нүүдэнь аймагай газетануудтэ олон жэл соо журналистаар хүдэлөө. Тиймэхээ тэрэ хүдөөгэй ажабайдал найн мэдэхэ. Удха шанараара өөрын онсо маягтай, тэрэнэй зохёолнууд уран баян хэлэтэй юм. Шэнэ туужань Буряадай номой хэблэлхээ гарааар, олон уншагшадта найшаагдаа.

"Хангай" гэхэн удаадахи романиинь түрүүшээр "Байгал" сэтгүүдэ хэблэгдэдэ, нүүлээрнэ амараа ном болгогдоно, Буряадай номой хэблэдэ гараа. Энэ томо роман баһал хүдөөгэй ажалшадта зориулагдахан. Романай гол герой хүдөөгэй бригадада модошо дарханаар ажаллана. Үбһө сабиалгада, таряа хуряалгада, мал ажал дээрэ ябахандаа, өөрынгоо ажалда бэрхэ, найн наһаатай зоноор харилсахадаа, геройн абари зан хүмүүжэнэ, ажабайдалайн бэхи буури тогтоно.

Хангай хадын хормойдо нуурижахан зондо адли оршон байгаалитана, баян гайгатааа нягта харилсаатай залуу геройнуудай цосоо ангуушадай шунал барюулна. Роман дотор арадай ёһоо уншаа, абари зан харуулан зурагууд олон, хэлэниинь баян, нотог үгэнүүдээр дарагдаагүй, уншахада зохид.

1990 ондо Д.А. Д. Дугаров "Байгал" сэтгүүдэ "Хангайн таталга" (Притяжение Хангайа) гэхэн шэнэ роман хэблүүлбэ. Энэ ном язгэлхэ романай үргэлжэлын гэжэ автор романай нэрээрнэ уншагшадта һануулна. Энэ баһа томо, энциклопедиягай, мүнөө үеын хүдөөгэй байдал тухай роман болоно. Түрэл байгаалингаа зурагуудыа, Монгол ба Буряад ороноудай хилэ дээрхи хада уулануудыа автор уран гоёор харуулна. Эндэ баһал хүдөөгэй күбүүдэ, басагад тухай уран зохёолшо бэшэнэ. Бүхы дээрээ энэ номын урдахи романингаа үргэлжэлэл боложо шадаа. Зүгөөр энэ ном аяар 6 жэл соо хэблэлхээ гаража шадаанагүй. Юуб гэбэл, Буряадай номой хэблэл тус зохёол барлан гаргаха мүнхэгүй.

Уран зохёолшо Д.А. Д. Дугаров мүнөөшье зохёохы ажалдаа эдэбхитэйгээр хабаадана, тэрэниинь уншагшадтай уулзалгануудта урина, өөрынгоо зохёохы ажал тухай үргэнөөр гэдэридэ хооронэ.

Ю. БУДАЕВ.

Эрхирэгэй соёлой байшангай дэргэдэ "Аянга" ("Мелодия") гэжэ нэрэтэй дуу хатарай ансамбль байгуулагданхай, 1980 онһоо эхилжэ хүдэлнэ. Байгуулагдахан сагаань хойшо хатаршадтай табан үе хэлгээ. Тус ансамблин бүридэдэ 7-11-дэхи хүртэтэр классуудай 20 басагад ороно.

Загарайн аймагта үнгэргэгдэн соёлой хэмжээ ябуулануудта, жэшээхэдэ, Сагаалганай найндэр,

Сурхарбаан болон бусад үйлэ хэрэгүүдэ "Аянга" найхан хатар наадаараа шэмэглэдэг. Ансамбль саг үргэлжэ хүдэлхэ өөрын уран найханай хүтэлбэрилэгшэ үгы байһаниинь

басагадьемнай шэнэ 6 хатарта һургаа, ансамблин бэлиг шадабаридээшэлүүлээ. Байгша оной май һарада хүүгэдэй хатарай республиканска конкурсо

"АЯНГА" АМЖАЛТАТАЙ

муу байна. Хотогоо мэргэжэлтэдые урижа, хатар наадаанда һургадагди, гэжэ соёлой байшангай директор Дарима Дондоковна Дампило хэлэнэ. Искусствын академие түгэсхэжэ байһан оюутан В. Мосоров маңда хоёр һарын туршда хүдэлжэ,

хабаадахан "Аянга" ансамбль I шатын дипломоор шагнагдаа лэн. "Аянга" ансамблин зохёохы амжалтануудта тэрэниинь хүгжөөлгэдэ оролдог гаргадаг Эрхирэгэй соёлой байшангай директор Д.А. Дампилоной аша габьяа ехэ.

Э. ДАМБАЕВА

Шэнэ ном

"ХУБИ ЗАЯАМНИ"

Иигэжэ нэрлэгдэн дуунуудайнгаа согсолбори залуу бэлигтэй композитор Баир Батодоржиев найхан хэблүүлэн барлаба. Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Баир Владимировичай мэдээжэ болоһон, мүн шэнэшье дуунууд эндэ хэблэгдэн байна.

Энэ дуунуудайнгаа суглуулбари хэблүүлхэ хэрэгтэмни залуушуулай хэрэгүүдэй, спортын ба аялалтын республиканска комитет (түрүүдэгшэнь Семён Владимирович Мантуров, түрүүлэгшын орлогшо Баир Доржиевич Цыдынов) мүнхөөр туһалаа. Тинхэдэ өөрынгоошье галаһаа мүнхэ оруулан байнаб. Гол цагаа гэхэдэ, мэдээжэ болоһон, илангаяа залуу зоний дуратайгаар дуулагдаг дуунуудыа ноототойгоор гаргаха гэжэ оролдооб, гадна гитара (баян, пианино дээрэ) наадаха аргуудыа элэрхэйлэн байнаб. Энэ номыемни гаргаха хэрэгтэ уран зураашад Раднажаб Абидуевич Абидуев, нотагайм бэлигтэй хүбүүн Семён Суворов гэгшэд гоёор шэмэглэхэндэнь баяртайб. Раднажаб Абидуевич, Бато-Дугар Дондокович Дондоков гэгшэд ноотыемни бэшээ, хүгжэмгэ редакторай ажал

композитор Пурбо Найданович Дамирановта даалгадаа. Мун энэ номыемни хэблэн "БНЦ-гэй "Озон" гэхэн ТОО-гой хүдэлмэрилэгшэдтэ: бүхы туһалхан зондо баярые хүргэнэб, - гэжэ номой автор, композитор Б. Батодоржиев омогорхон хөөрөө лэн.

Хүгжэм дуунда дуратайшуулаа зориулагдахан энэ ном хото болон хүдөөгэй уран найханай харалгада хабаадагшадта, хүүгэдэй хүгжэмтэй нургуулинуудай һурагшадта, оюутадта, эхилэн бэшэжэ байһан композиторнуудта хэрэгтэй байха гэжэ найданабди. Тус ном худалдан абаха дуратай зон авторга хандаха аргатайт.

Хамта дээрээ 5 мянган хэлгээр хэблэгдэн энэ дуунай ном Россин Номой палатын бүридхэдэ оруулагдахан гэжэ баясан мэдээсэнэбди.

Олондо мэдээжэ болоһон "Аба, ажыдэ", "Аршаан булагта Түнхэн", "Жаргалтай бүлэ", "Алтанхан дэлхэй дээрэ гансаханши", "Хуби заяамни", бусад найхан дуунуудын ноотонуудтайгаар эндэ уншагшадтай анхаралда табигданхай. Хүгжэм дуу

Баир Батодоржиев

зохёогшын намтар түрүүшын хууданда өөрын фото-зурагтай үггэнхэй.

Зохидхон зурагуудаар шэмэглэгдэн номой гадар талада дуунтай холбоотой һүдэ тэмдэгүүд зурагланхай. Дуу хүгжэмтэй холбоотой хуби заяатай, Хэжэнгэдэ тоонтогой, нотагайнгаа бэлигтэй композиторта ажалай үшөө ехэ амь дардам сарюун харгы ихыень хүсэнэбди.

Б.С. ДУЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Батодоржиевай "Хуби заяамни" гэхэн дуунуудай ном.

Үргэжэ зүүдэндэ минии хараһан
Ульгэрэй орон гүш?
Ойлгожо яданаб.

(Мэлс Самбуев).

РОССИН Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Бадма Шойдоковой шүлэгүүдэй согсолбори "Санага - тоонто нотагнай" гэжэ нэрэтэйгээр 1993 ондо Захааминнай типографида хэблэгдэн гараа лэн. Энэ ном 4 бүлэгһөө бүридэнхэй. Нэгэдэхэ бүлэгийн "Ури хүүгэдэ - үнэр баян халаамнай" гэжэ нэрлэгдэнэ. Энэ бүлэг соо оруулагдахан 24 шүлэг нургуулиин үхибүүдтэ зориулагдаханай. Алишье шүлэгийн абаад харахада, үнэр баян эсэгье, дүй дүршэлөөр билгарма багшын хөрхө, хурса нүдэндэ торолдон бүхы күзэн өөр өөрын онсо нуурида оронхой. Жэшээлэн хэлэхэ болоо наа, жорын лэ барилдаан "Барилдаан" гэжэ шүлэг соо аяар тодоор харуулаб:

Хүбүүд хүшэдэн тагалсаад,
Хам оролсон муһалсаба.
1993 шадалын ахирдаад,
Хоюулан хөөһөөр уухилба.
Добтолхоор шадалтай Гомбо
Доогуур Гонгорые шүүрбэ,
Дорюун шаңдаархаруу
Гонгор
Доошонь даража оробо.

"САНАГА - ТООНТО НЮТАГНАЙ"

Зэрлиг болон гэрэй амитад тухай шүлэгүүдын уншасатай найн гээд тэмдэглэхээр. "Жэрхи", "Шоно", "Хилархан", "Маадайхан", "Амгалан Мёдой хоёр", "Эрхүүдэй маладай хоёр" гэхэн шүлэгүүдын эхин классуудай һурагшадтай уншахада, ехэл таатай. Эдэ шүлэгүүдые уншахадаа, һурагшад мүн лэ эдэ амитадай абари зан, аяг ааша тухайн ойлгожо абаха болоно. Мүн лэ эдэ шүлэгүүдһээ багашууд байгаалитаяа нягта холбоотой байһанаа мэдэрнэ гэшэ:

Зунай дулаанда хүхиржэ,
Жэрхи нуухадаад хусана.
"Бороожохы зүгнэбэ" - гэжэ
Балма хүгшөөдэйхэн үгэлбэ.
Намсарай хүбүүхэн

хэлээшын
Нютагай хүнүүдтэ дуулганхай:
"Бороохонни жэрхи

оруулхань,
Балма хүгшөөдэйхэн ойлгонхой", - гээд "Жэрхи" гэжэ шүлэг соо хэлэгдэнэ. Хэр уһаа хойно манай элнхэт эсэгэнэр байгаалин

үзэгдэлүүдые, шэнжэнүүдые хөрхөөр адаглан хаража, тэрэниинь ажал хэрэгтээ, ажабайдалдаа хэрэглэдэг байһан гэшэ. Бадма Шойдоковичой шүлэгүүд соо үбгэ эсэгэнэрэймнай үнэтэ нургаануудай алтан дунгалнууд мүн лэ оролсонхой.

Түрүүшын хуби соо оруулагдахан шүлэгүүдые хүмүүжүүлгэдэ зориулан багшын ажал хүдэлмэри эли тодоор харагдана. Гансашье хэшээдээ бэшэ, мүн шүлэг, зохёолнууд соогоо багша үхибүүдтэ туһатай нургаан заабаринуудаа дамжуулжа шадана. Иймэ нургаан боломоор үгэнүүдые "Гэрэлтэ", "Бэшэг", "Шабийн үгэ" гэхэн шүлэгүүд сооһоо абамаар. Жэшээнь, гурбадахн классай һурагшад Гэрэлтэ тухай шүлэг уншахадаа, өөһэдымнай класс соо иимэрхүү Гэрэлтэнүүд бии гү гэжэ хаража үзэхэ болоно. Хэрбээ гөйтэ байгаа наань, энэ багшын нургаан үгэнүүдые дабтан:

Гэрэлтэ, гэрэгэ нуужа,
Гэмгүй номоо үзшн даа.

Бултандал адли байжа
Багшын магтаал шагныш даа
- гээд заатагүй залуу нүхэртөө хэлэхэ болоно.

Номой хоёрдохы хуби "Нютагайм шарай найхан даа" гэжэ нэрлэгдэдэ, "Эсэгэ" гэхэн шүлэгөөр эхилэн. Энэ хуби соо түрэл тоонто нотаг, бага наһан, байгаалин үзэгдэлүүд тухай һонирхолтой шүлэгүүд оруулагдаханай.

Далахайн аршаанай хэлшэ газар

Дабхар зузаан мүйлхэн хүнжэлтэй

Нютагайм эхинэй хара Бэлшэр

Нажар хайладагүй сэдбэг мүйлхэтэй, - гээд Бадма Шойдокович түрэнэн тоонто Далахай нютагайнгаа мүйлхэтэ голые магтан түүрэнэ. Номой хуудалануудыа анхаралтайгаар ираа наа, гомдол, үйдхар, жаргал, хэшэг буян тухай ойлгон хадуужа абахаар.

"Дайн дажар арадуудай ажабайдалда бү үзэгдэнэй" гээд цөөт шүлэгүүдэй согсолборин 3-дахы хубине нэрлэнэ. Эндэ

бэшэгдэн "Бомбодолдо доро", "Нурга соо", "Тагнуулда", "Дайшалхы харуулда", "Амин дээрээ" гэхэн шүлэгүүдэй удхыень дарин амта үзоогүй бидэнэр гүн гүнзэгыгөөр ойлгожо шадахагүймнай харамтай.

Номой һүүлшын хубида дуунууд ороно.

"Санага" - тоонто нотагнай" гэхэн ном баганууда нургаан заабари болохоороол болоно.

Нуралсалай үшөө нэгэ жэл дүүрэгжэ, һурагшад зунайнгаа амаралтада гаранхай. Тиймэхээ багшанарай багша болохо Бадма Шойдоковичой шүлэгүүдэй "Санага" тоонто нотагнай" гэхэн номые оложо уншахыетнай, үхибүүд, таанадта дурадханаб. Энэ ном анхаралтайгаар уншаа наа, олохон лэ туһатай юумэ ойлгожо, мэдэжэ абаха байхат.

Х. ДАМПИЛОВА,
Захааминнай аймагай
Дабаттын юһэн жэлэй
нургуулиин буряад хэлэнэй
багша.

